En samisk Historia

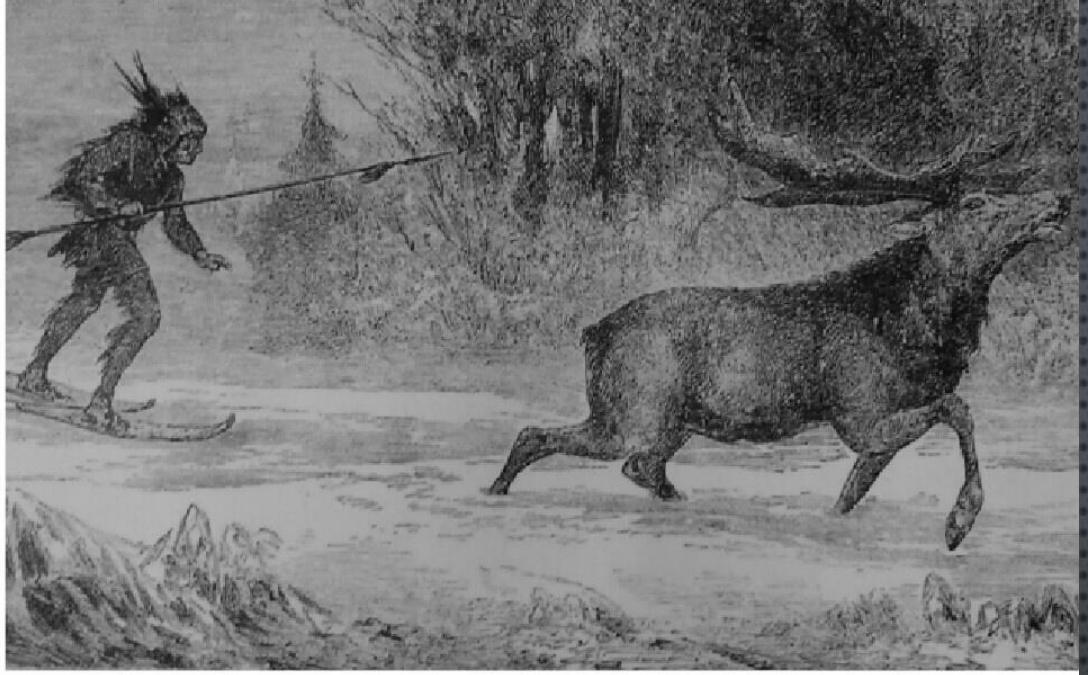

11 000 år gamla Norska fynd visar på invandring av en jägar kultur. Ca 1500 f. Kr. växte en samisk kultur fram, Sijddan en praktisk grupp med 10 familjer ett fungerande jaktlag Överhuvuden samlades för beslut/lagar.

Tacitus år 98 nämner folket kallar dem fenni. År 555 har nytt namn dykt upp skridfinnar, (Prokopius) skriver historia. År 890 näms samer som ren-skötare hos Storbunden Ottar. Adam av Bremen/Saxo nämner samerna. Från 1300 ändra allt. Bjälboätten börjar stjäla/kuva

Sa'pmi samiskt urhem 388 350 kv/km

Idag 80 000 samer av 2,3 milj.innev.

1335 Margareta bygger en ny ort, Gamlestad(Luleå) 1340 Kung Magnus fortsätter kristnandet av Samerna, 1442 stals jakt o fiskerätter av Sverige, beskattning var redan införd

För att omvända samerna till den kristna tron användes barnen med två års utbildning där det sedan var tänkt att de skulle föra budskapet till vuxna 1789 fanns en tävling att bäst inlemmas i Svenska samhället Nybyggare trängde undan Samerna (likhet med N.Am.)

Samer (nordsamiska sámit eller sápmelaccat, äldre och obsolet benämning lappar i Sverige och Finland samt finner i Norge) är ursprungsbefolkning i Sameland (Sápmi), ett ej väldefinierat område i norra Norge, Sverige och Finland samt på Kolahalvön i Ryssland.

Antalet samer uppskattas till 80 000 i Sameland, varav i Sverige ungefär 20 000, i Finland ungefär 6 000 samt omkring 52 000–58 000 personer i Norge och på Kolahalvön i Ryssland.

Samerna har en till stor del gemensam kultur och många levde seminomadiskt eller nomadiskt fram till början av 1900-talet. Det finns ett tiotal samiska språk eller varieteter, vilka tillhör de finsk-ugriska språken, som ingår i den uraliska språkfamiljen. En fornsamiska utvecklades – förmodligen med samisk-finskt urspråk – för ungefär 2 000–2 500 år sedan. Det är också från den tiden som nutida forskare anser det vara meningsfullt att tala om en samisk etnicitet eller kultur.

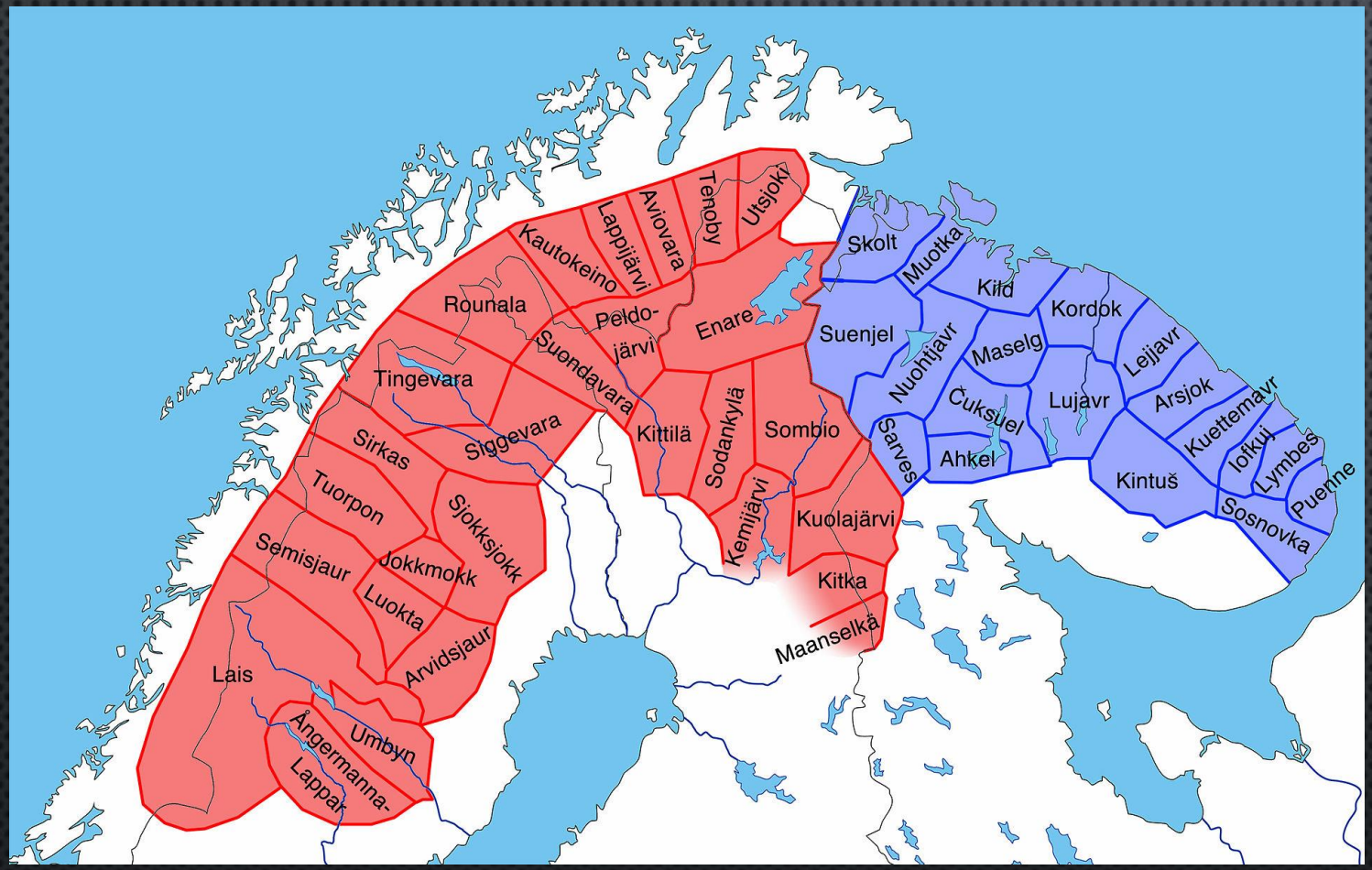

En rekonstruerad kartbild över lappbyarna på 1500- och 1600-talen (rött område) samt början av 1800-talet (blått område). Samer levde även utanför lappbyarna. Källor från 1600-talet och senare talar om skogssamer och sockenlappar i Ångermanland, Medelpad, Jämtland, Hälsingland, Gästrikland och Härjedalen, som i många fall assimilerades in i den nordiska kulturen.

De första arkeologiska spåren av renskötsel, vilket kan tolkas som en början på den samiska kulturen, finns från tiden strax före år 1. Norra norrlands inland övergår under järnåldern till storskalig tamrenskötsel och säsongsflyttningar mellan fjäll- och skogsnära boplatser, sannolikt till följd av internationell efterfrågan på renprodukter som gav upphov till ett handelsöverskott som visas genom metallfynd. Det är dock oklart om det samiska språket vid denna tidpunkt ännu var skiljt från övriga östersjöfinska eller uraliska språk. Ungefär samtidigt börjar samer att nämnas i de historiska källorna.

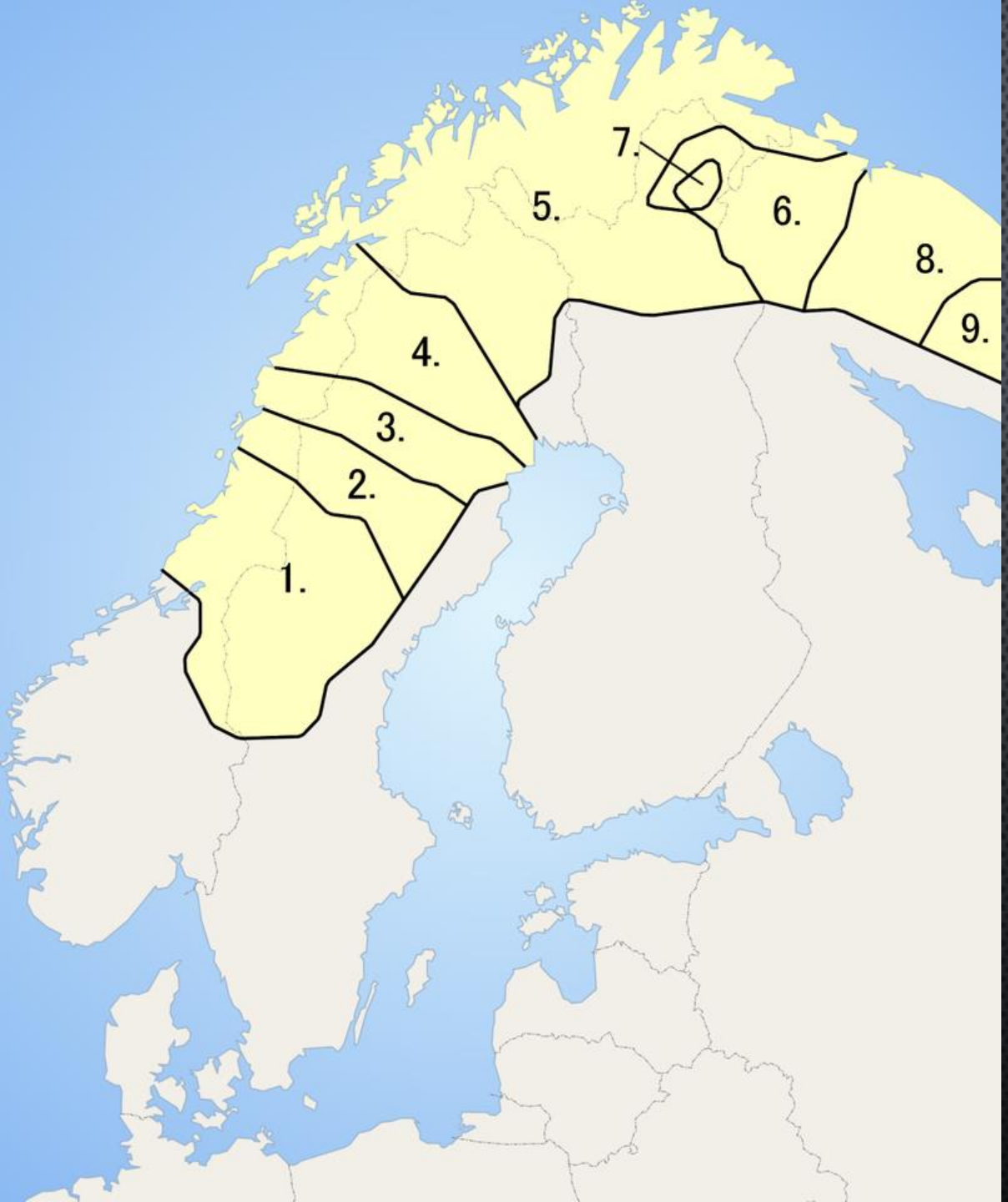

Karta över samiska språk:

1. Sydsamiska
2. Umesamiska
3. Pitesamiska
4. Lulesamiska
5. Nordsamiska
6. Skoltsamiska
7. Enaresamiska
8. Kildinsamiska
9. Tersamiska

Samiska är en grupp av flera språkvarieteter som hör till den finsk-ugriska språkgruppen. Ursamiskan anses ha utvecklats någon gång under årtusendet före Kristi födelse, då samiskan och finskan skilde sig från varandra. I äldre litteratur betraktas samiska i allmänhet som ett enda språk. Nu verksamma språkforskare talar om flera samiska språk, men antalet varierar beroende på hur man definierar vad som är ett språk respektive en dialekt. Enligt en aktuell indelning finns tio olika samiska språk: sydsamiska, umesamiska, pitesamiska, lulesamiska, nordsamiska, enaresamiska, skoltsamiska, kildinsamiska, akkalasamiska och tersamiska. Nordsamiska och sydsamiska skiljer sig åt ungefär lika mycket som svenska och isländska. Antalet samisktalande har uppskattats till omkring 23 000 personer, varav 12 000 i Norge, 7 000 i Sverige, knappt 3 000 i Finland och 1 000 i Ryssland. De samisktalande är i majoritet i Kautokeino, Karasjoks, Tana och Nesseby kommuner i Norge samt Utsjoki kommun i Finland. Ungefär 75 % (17 000) av de samiskspråkiga talar nordsamiska, 2 000–3 000 lulesamiska, 650 kildinsamiska och 300–500 personer sydsamiska, enaresamiska respektive skoltsamiska. Övriga varieteter har mycket få talare och ytterligare en varietet, kemisamiska, är utdöd

Goten Jordanes skriver år 551 om en rad olika folk som bor på ön Scandia eller Scandza. (Sc)Rerefennae eller finni (som tolkats som skridfinnar, dvs samer) bor längst bort. Om suehans, svearna, säger han, »Det är också detta folk, som med sina indirekta handelsförbindelser med många andra folkstammar, skickar mörkblå pälsar till romarnas nytta och tjänst». »Blå» betyder här svart, och kan syfta på fjällrävens päls eller andra mycket mörka pälsverk som såldes av en norrländsk jägarkultur.

Även Paulus Diaconus vid Karl den stores hov kallar dem i slutet av 700-talet skridfinnar, eftersom de skidade på träbrädor. Under 800-talet beskrivs samerna under Ottar Vikings färd till norra ishavet, där han omtalar ett renskötande folk under benämningen fenni. Den första källa som beskriver samernas liv mer detaljerat, är Olaus Magnus skildringar av sina resor i Norrland på 1500-talet.

Få medeltida källor talar om samer, men en del isländska handskrifter, t.ex. Tåten om Odd Ófeigsson (vars äldsta bevarade version är från 1200-talet), nämner handelskontakter mellan nordbor och samer (eller Finnar) under 1000-talet. Ortnamn, fynd av offerplatser och muntlig tradition visar att det samiska landet under medeltiden var mer omfattande än i våra dagar.

I det som skulle bli Sverige hade samer bedrivit renskötsel sedan järnåldern i Lappmarken (ungefär dagens Lappland i Sverige, som till 1600-talet inte tillhörde Sverige), och sedan senmedeltiden även i sydsamiskt område i Jämtland, Härjedalen och Dalarna.

Sjösamer från Finnmark
År 1884

Från medeltiden och framåt betraktar den svenska centralmakten Lappmarkerna som en del av riket och förordningar som innebar att svensk kolonisering av dagens Västerbotten började på 1300-talet, och Norrbotten något senare. I ett brev av kung Magnus Eriksson år 1340 utfärdades bestämmelser om "the landzender wårtt Rijkes som vidh Helsingeland och Ångermannaland liggiandes äre, benemdh Laepmark". I brevet fastslogs att alla "som åå Christo tro, eller till Christna tro sig omwenda wele" fick ta sig mark och ägor i Lappmarken, under förutsättning att de betalade skatt till kungen och brukade Hälsinglands lag och sedvänjor (Hälsingelagen)

Integrationen av samiska områden i de nordiska staterna var problematisk ur två synvinklar. Dels uppstod gränsdragningsproblem mellan rikena, dels blev det så småningom konflikter mellan samer och respektive stat. År 1613 avstod den danske kungen sina anspråk på större delen av lappmarkerna till Sverige. När gränsen mellan Norge och Sverige slutligen fastställdes 1751 i Strömstadstraktaten, fördes dock områdena Kautokeino, Karasjok och Utsjoki till det norska Finnmarks fylke. Den så kallade lappmarksgränsen inom Sverige drogs 1751–1752, för att slutligt fastställas 1766 efter en del mindre tvister, med bildandet av landskapet Lappland. Frågor kring gränsöverskridande renskötsel löstes genom Lappkodicillen, som var en bilaga till Strömstadstraktaten.

Efter att Finland tillsammans med en stor del av Lappland 1809 kommit under rysk överhöghet, samt att Sverige och Norge bildat en union 1815, kom gränsen mellan Ryssland och Norge att slutligen fastställas 1826. År 1852 stängdes gränsen mellan Finland och Norge för samerna, vilket främst drabbade norska samer med vinterbete i Finland (se Lappkodicillen#Följderna av 1809 års krig). Då den finsk-svenska gränsen ännu var öppen, flyttade norska samer över till Sverige för att bli svenska samer och kunna fortsätta att använda de finska markerna. 1889 stängdes dock även gränsen mellan Sverige och Finland. När den norsk-svenska unionen upplöstes 1905, ville Norge inte längre tillåta svenska samers sommarbete i Norge, vilket ledde fram till renbeteskonvention mellan Sverige och Norge av år 1919. Denna begränsade allvarligt samernas rätt att flytta över gränsen. För att lösa situationen förflyttade Sverige ett antal samiska familjer längre söderut ända ner till Vilhelmina i Västerbotten, tvångsförflyttningen av Karesuandosamer

Rasbiologi in på 1900 talet här vill Gustaf Retzius mäta same Fjellstedts huvud med skjut-mått. En meningslös vetenskap och bottennapp

Den svenska statens samepolitik hade betydande inslag av rasism som till exempel skallmätningar, främst under 1900-talets första årtionden. 57 samiska kranier finns i universitetsmuseet Gustavianum vid Uppsala universitet. I början av 1900-talet bytte många samer till svenska efternamn bland annat på grund av att det var svårt för vissa svenskar att uttala dem och för att undvika diskriminering. Ibland har samiska namn felaktigt betraktats som utländska av svenskar. Synen på "lapprasen" var starkt nedlåtande och flera åtgärder inom främst skol- och bosättningspolitiken baserades på en uppenbar rasism. Det var inte ett hinder att gå från rasidéer till konkret raspolitik.

Sverige erkänner samernas ställning som ursprungsfolk eller urfolk. Detta beslutades första gången enligt regeringens proposition 1976/77:80, där det sades att "Samerna utgör en ursprunglig befolkning, som i Sverige är lika gammal som eller äldre än landets majoritetsbefolkning.

Sverige har däremot inte ratificerat ILO-konventionen om ursprungsfolks rättigheter.[61] För att kunna ratificera konventionen måste Sverige ge samerna större inflytande över mark och vatten i de områden som de traditionellt har nyttjat.

Lappbarn från Jukkasjärvi.

Renar sköts som kom in på markägares mark. 1886 slopades privatägande och samebyar fick kollektiv bruks-rätt. 1971 ekonomisk förening, 1993 Sameting, 8 800 deltog år 2017. Stöld/förtryck/skatt

Svensk strategi med samer

1. Konfiskera deras mark
2. Ändra deras tro
3. Begränsa deras makt
4. Beskatta dem
5. Flytta in annan befolkning på deras tidigare mark
6. Utöva ett milt förtryck (Förslag om deportering strök)

Vilka som ska kunna rösta i Sametinget framgår av Sametingslagen:

Sametingslag 1992:1433
1 kap. Inledande bestämmelser
2 § Med same avses i denna lag den som anser sig vara same och
1. gör sannolikt att han eller hon har eller har haft samiska som språk i hemmet, eller
2. gör sannolikt att någon av hans eller hennes föräldrar, far- eller morföräldrar har eller har haft samiska som språk i hemmet, eller
3. har en förälder som är eller har varit upptagen i röstlängd till Sametinget, utan att länsstyrelsen därefter beslutat annat.

Samisk matkultur

Traditionell samisk mat består av renkött och fisk. Renskav steks och består av tunna skivor renkött. Suovas är insaltat och kallrökt renkött som strimlas och stekts ofta med smör. Renkok görs på rått renkött som skärs och kokas under lång tid. Blodpalt görs på renblod. Samisk mat har associerats med Slow Food. Men på senare tid säljs även renburgare på Lap Dånalds i Ladtjoluspekåtan i Ladtjoluspe. Samerna brukade torka renkött och fisk.

Samisk mat består också av:

Renkött och fisk
Bären hjortron, lingon och blåbär
Örter och medicinalväxter
Fjällängssyra (nordsamiska juobmo), fjällsyra och kvanne
Fjällripa (nordsamiska giron)
Samiskt mjukbröd (nordsamiska gáhkko)

Den traditionella mytologin, som numera är närmast utdöd, hade troligtvis starka inslag av schamanism. Samernas schaman kallades nåjd, noajdde på samiska och kunde till exempel stoppa blod. Till skillnad från de sibiriska schamanerna, som ofta felaktigt betraktats som arketypen för schamanism, spelade de flesta familjeöverhuvuden denna roll för sin familj. En ringtrumma, meavrresgárri, hade en religiös betydelse och användes som "spåinstrument". Det finns två olika trummor, som vriltrumman goavddis och sveptrumman geavrris, som är större. Man slog med en speciell hammare på trumman och kunde utläsa spådomar med en "visare", árpá. Beaivi (på nordsamiska) Biejvve (på lulesamiska) var solgudinnan i den samiska mytologin som betyder "sol" och "dag". Buorre beaivi betyder god dag. Förr så fanns det samer som hyllade den livsgivande solen. I Sameland, norr om polcirkeln, där solen under vinterperioden, inte ens når horisonten är det inte svårt att tro, att solen var uppskattad och spelade en stor roll i kultsammanhang. Solkulturen har av olika skäl dött ut.

Den som är renskötare och som talar samiska har hög status inom den samiska kulturen. Det samiska systemet med samebyar ger hjälp med renskötsel och stöder en samisk gemenskap. Nomadiska renägande samer och svenska markägare har varit i domstol många gånger angående rätt till utnyttjande av marken. Samerna har förlorat ett stort antal betesmarker och Sametinget driver[ifrågasatt uppgift] renskötarnas intressen i dessa konflikter.

Medlemskap i samebyar i Sverige, där samebyarna har en juridisk status, är i huvudsak begränsad till dem vars förfäder var samiska nomader före 1886. Samer, som inte var renskötare, blev hänvisade till den svenska skolan. Lappbyarna var en historisk företeelse inom det samiska samhället före 1886.

År 2000 fanns 4525 renägare i Sverige. Renskötsel är i Sverige förbehållen samerna. I Finland finns inte någon sådan begränsning, men i samernas hembygdsområde dominerar samerna bland renskötarna.